

Djelovanje HKD «Napredak» u Hrvatskoj (1902. - 1941.)

Zdravko DIZDAR

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor je na osnovi arhivskoga gradiva, tiska i literature obradio djelatnost organizacija HKD «Napredak» iz Sarajeva na području banske Hrvatske od njihova osnivanja 1902. do 1941., tj. osnutka Nezavisne Države Hrvatske.

Gljučne riječi: HKD «Napredak», podružnice, stipendije

Uvod

Hrvatsko kulturno društvo «Napredak» iz Sarajeva nastalo je spajanjem *Hrvatskog potpornog društva za potrebne đake srednjih i visokih škola u Bosni i Hercegovini*, osnovanog u Mostaru 14. rujna 1902. i *Hrvatskog društva za namještenje djece u zanate i trgovinu*, osnovanog u Sarajevu 11. studenoga 1902. te na poticaj skupine domoljuba u Zagrebu. Tadašnje su vlasti odobrile rad Društva tek 10. rujna 1904. Društvo je nakon izmjene pravila i programa uzelo naziv «Hrvatsko društvo 'Napredak' za potpomaganje naučnika i đaka Hrvata katolika za Bosnu i Hercegovinu» (1905.). S obzirom na to da su oba društva, i mostarsko i sarajevsko, imala gotovo istovjetne ciljeve i zadatke ona su se 9. lipnja 1907. ujediniła i od tada djeluju pod zajedničkim imenom «*Napredak*» društvo za potpomaganje naučnika i đaka Hrvata-katolika za Bosnu i Hercegovinu, sa sjedištem u Sarajevu. Dvadesetak godina kasnije društvo je uzelo naziv HKD «Napredak». Društvo je djelovalo pod nadzorom Središnje uprave «Napretka» (dalje: SUN) u Sarajevu. «Napredak» je tijekom svoga djelovanja okupio znatan broj Hrvata iz svih društvenih slojeva i političkih opredjeljenja ne samo iz Bosne i Hercegovine nego i iz ostalih hrvatskih pokrajina, ali i iz inozemstva. O ugledu «Napretka» govori i podatak da su njegovi članovi bili istaknuti hrvatski uglednici i javni djelatnici (političari, svećenici, sveučilišni profesori, književnici...). «Napredak» je odškolorao i pomogao odškolorati više od 20.000 učenika i studenata (među kojima su i dva nobelovca – Ivo Andrić i Vladimir Prelog) te pomogao u pronalasku zanata i trgovina tisućama naučnika.

Osnivanje i djelatnost «Napretkovih» organizacija u banskoj Hrvatskoj (1902. - 1918.)

Na području banske Hrvatske razni organizacijski oblici «Napretkova» djelovanja prisutni su od njegovog samog osnutka 1902., kako mostarske tako i sarajevske organizacije. «Napretkova» aktivnost bila je najintenzivnija u Zagrebu.¹ Potrebno je istaknuti da je u Zagrebu 1902. postojalo «Hrvatsko društvo za namještenje naučnika u obrt i trgovinu».² Društvo je, u namjeri da svoju djelatnost proširi i na područje Bosne i Hercegovine, iniciralo sastanak 16. VIII. 1902. u Zagrebu na kome je sudjelovalo dvadeset Hrvata iz trinaest bosansko-hercegovačkih mjesta te su osnivali «Privremeni odbor». Taj je odbor u studenome iste godine inicirao i potpomagao osnivanje «Napretka» u Sarajevu kao dijela zagrebačkog društva. No, kako austro-ugarske vlasti nisu to dopuštale morali su «rodoljubi u Sarajevu da utemelje za Bosnu i Hercegovinu društvo 'Napredak' kojem je ista plemenita svrha kao matici društvenoj u Zagrebu». Prema tome pravila su prilagođena za «samostalno društvo za Bosnu i Hercegovinu» te su ih dvije godine kasnije potvrdile vlasti.³ Otad započinje suradnja i koordinirani rad između zagrebačkog društva i sarajevskog «Napretka». No, već prije toga počinje uspješan rad mostarskog društva u Zagrebu i na području Hrvatske i Slavonije.⁴

Tako je mostarsko *Hrvatsko potporno društvo za potrebne čak srednjih i visokih škola u BiH* već 1902. imenovalo svoje povjerenike u Zagrebu i Brodu na Savi, koji su tijekom te godine učlanili u Društvo 152 člana (od kojih 31 utemeljitelja), uglavnom uglednih hrvatskih domoljuba. Prvi je dobrotvor Društva bio đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, a sljedeće 1903. godine pridružio mu se i grof Robert Normann Ehrenfelski iz Valpova. Prema službenim podacima mostarsko Hrvatsko potporno društvo početkom 1904. imalo je ukupno 916 članova u 47 mjesta, od kojih je 201 član bio u područja Hrvatske i Slavonije (banske Hrvatske) i to: u Zagrebu 143, Đakovu 14, Brodu na Savi 13, Jastrebarskom 11, Osijeku 10 i Samoboru 10 članova.⁵ Dok je prema podacima što ih je objavio društveni list «*Hrvoje*» u Mostaru ukupni broj članova na području Hrvatske i Slavonije bio znatno veći (njih 786) kao i broj mjesta u kojima su se nalazili (11).⁶ Aktivnost mostarskog društva od 1905. sve se više usmjerava prema sarajevskom «Napretku», koji počinje djelovati i na području Hrvatske i Slavonije. Nakon fuzije dvaju društava (1907.) rad se mostarskog društva gasi.

¹ Vidi: Stjepan BLAŽANOVIĆ, «*Napredak*» Zagreb. *Prilozi za monografiju*, Zagreb, 1996.

² Vidi: *Hrvatsko pravo* (dalje: *HP*), Zagreb, 1904., br. 2446 (9. I.).

³ *Osvit*, Mostar, 1902., br. 66. (23. VIII.), 4; *HP*, 1904., br. 2658 (24. IX.), 1. i br. 2934 (28. VIII), 2; «*Naša trideset i pet godina 1902. - 14. rujna - 1937.*», *Napredak* (glasilo) (dalje: *Napredak* /g/.), Sarajevo, 12/1939., br. 10, 120.

⁴ *Osvit*, 1902., br. 89 (12. XI.), 4. i br. 99 (17. XII.), 3.

⁵ *Napredak* (g.), 12/1939., br. 10, 120.

⁶ *Hrvoje*, Mostar, 16/1903., za god. 1904., 49. - 55. i 136. Istodobno je u Dalmaciji bilo 6 članova mostarskog društva.

Sarajevski «*Napredak*» imenuje društvene godine 1906./7. svog povjerenika u Zagrebu i Đakovu. I dok u listopadu 1906. «*Napredak*» na području Hrvatske i Slavonije ima samo tri utemeljitelja i to dva u Zagrebu (Pavao Gugler, biskup i Hrvatsko društvo za namještanje naučnika u obrt i trgovinu) i jednog u Varaždinu (Josip Lehpamer, kanonik), godinu dana kasnije bila su već dva dobrotvora iz Zagreba te 44 člana utemeljitelja od njih ukupno 84. Uz glavnog dobrotvora, istodobno i «*Napretkova*» pokrovitelja, vrhbosanskog nadbiskupa dr. Josipa Stadlera, dobrotvori iz Zagreba su zagrebački nadbiskup dr. Juraj Posilović i dr. Josip Frank, vođa dijela pravaša. Do fuzije sarajevskog i mostarskog društva ukupan broj «*Napretkovih*» članova povećao se na 1718.⁷ Od tada na ovome području jedino djeluje sarajevski «*Napredak*».

Broj «*Napretkovih*» članova na području Hrvatske i Slavonije sporo se povećavao i to vjerojatno najviše zato što je tu uspješno djelovalo već petu godinu zaredom (od 1902.) *Hrvatsko društvo za namještanje naučnika u obrt i trgovinu* iz Zagreba.⁸ Uprave obaju društava, zagrebačkog i sarajevskog, trudile su se da što bolje surađuju i uzajamno se potpomažu.⁹ Najviše «*Napretkovih*» članova i suradnika bilo je u Zagrebu. Njihov broj oscilirao je od 14 do preko 140, a među njima su najbrojniji i najaktivniji bili akademičari, poglavito oni iz Bosne i Hercegovine (čiji se broj kretao od 46 iz 1904. do 88 u rujnu 1907.), okupljenih u većem broju oko *Tvrtka*, kluba Hrvata akademičara iz Bosne i Hercegovine.¹⁰ Oni su u siječnju 1906. priredili u Zagrebu prvu zabavu u korist «*Napretka*».¹¹

Iz «*Napretka*», hrvatskog narodnog kalendara, kojeg društvo počinje izdavati 1906. i onodobnog tiska možemo pratiti djelovanje «*Napretkovih*» povjerenika i članova te neke njihove aktivnosti na području Hrvatske i Slavonije. Broj «*Napretkovih*» članova nije se bitnije povećao nakon fuzije mostarskog i sarajevskog društva u jedinstveno društvo tako da ih je krajem rujna 1909. bilo ukupno 51 u sedam mjesta. Najviše ih je bilo u Zagrebu (39), a zatim slijede Đakovo, Krapina i Petrinja, Gospić, Križevci i Varaždin.¹² Tada su u Hrvatskoj i Slavoniji postojala dva povjereništva i to u Zagrebu i Đakovu.¹³ Osim Ivice Pavičića, u tisku se kao povjerenici «*Napretka*» u Zagrebu spominju još Franjo Nikić, Matija Glasinović i Ivo Buhčić.¹⁴

⁷ *Napredak* (kalendar) (dalje: *Napredak* /k./), Sarajevo, 1906., za god. 1907., 99. - 100. i *Napredak* (k.), 1907., za god. 1908., 129. - 130. Tu su navedena imena članova, a s područja banske Hrvatske bili su iz Zagreba, Đakova, Petrinja, Broda na Savi, Križevaca, Šestina i Varaždina.

⁸ *Napredak* (k.), 1907., za god. 1908., 123. - 124.

⁹ Vidi: *HP*, 1904., br. 2717 (3. XII.); *HP*, 1905., br. 2934 (28. VIII.); *HP*, 1906., br. 3256 (25. IX.).

¹⁰ *HP*, 1904., br. 2519 (7. IV.); *HP*, 1907., br. 3403 (22. III.); *HP*, 1907., br. 3436 (2. V.). *HP*, 1907., br. 3559 (30. IX.). *Hrvatski dnevnik* (dalje: *HD*), Sarajevo, 3/1908., br. 100 (1. V.), 3.

¹¹ Antun ODIĆ, «Kratka historijat 'Napretka'», *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 45.

¹² *Napredak* (k.), 1909., za god. 1910., 229. - 265.

¹³ Vidi: A. ODIĆ, «Kratka istorijat 'Napretka'», *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., 46.

¹⁴ *HD*, 3/1908., br. 61 (13. III.), 3; *HD*, 3/1908., br. 140 (21. VI.); *HD*, 3/1908., br. 166 (25. VII.), 3; *Napredak* (k.), 1911., za god. 1912., 362. i *Napredak* (k.), 1912., za god. 1913., 396. i 413.

Uz «Napretkove» mjesečne potpore akademičarima u Zagrebu nalazimo i prve «Napretkove» učenike s mjesečnim potporama u gimnazijama u Osijeku i Požegi. Ipak, broj «Napretkovih» članova u Hrvatskoj i Slavoniji, uz manje oscilacije, ostaje gotovo nepromijenjen do početka rata (1914.).¹⁵ Od 1913. išlo se za tim da se oživotvori nastojanje studenata bosansko-hercegovačkih Hrvata oko osnutka «Napretkove» podružnice «u srcu i središtu kulturnom svih Hrvata u Zagrebu».¹⁶ Međutim, do toga tada ipak nije došlo jer se s početkom rata 1914. smanjuje i broj «Napretkovih» članova u Zagrebu. Postupno zamire većina dotadašnjih aktivnosti, osim što je dvadesetak đaka i studenata i dalje primalo stipendije i još toliko njih novčane potpore od Središnje uprave «Napretka». Također je vođena uspješna akcija oko zbrinjavanja više od 12.000 siročadi iz Bosne i Hercegovine, Istre i Dalmacije u sjeverne hrvatske krajeve.¹⁷ Nestankom Austro-Ugarske (1918.) i nastankom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nastaju nove političke okolnosti, a s njima i novi uvjeti i mogućnosti za djelatnost «Napretka» na području Hrvatske i Slavonije.

Osnivanje i djelatnost organizacija HKD «Napredak» u Hrvatskoj (1918.-1941.)

Nakon osnutka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije (1918.), «Napredak» se morao prilagoditi nastalim promjenama. Najprije je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu 3. XII. 1919. odobrila Pravila «Napretka» hrvatskog prosvjetnog i kulturnog društva za Bosnu i Hercegovinu. Istodobno je Ministarstvo unutrašnjih djela Kraljevstva SHS odobrilo prikupljanje priloga za gradnju Napretkova učeničkog konvikta «Kralj Tomislav» u Sarajevu. Prilozi su skupljeni u školama u Bosni i Hercegovini te u Hrvatskoj i Slavoniji, što je omogućilo završetak njegove izgradnje. Konvikt je otvoren u lipnju 1920. Povjereništvo za prosvjetu Zemaljske vlade u Zagrebu 6. VII. 1921. dopustilo je «Napretku» da može organizirati školsku mladež u srednjim, stručnim, sestrinskim i u narodnim osnovnim školama. Na «Napretkov» zahtjev za proširenje djelatnosti društva na području cijele države, Ministarstvo unutrašnjih poslova u Beogradu donosi pozitivno rješenje (17. XI. 1921.). Tada su odobrena i pravila Društva. Na temelju toga Povjereništvo za unutarnje poslove Zemaljske vlade u Zagrebu 6. XII. 1921. dopušta «Napretku» rad «na području Hrvatske i Slavonije te Međimurja». Godinu dana kasnije Pokrajinska uprava u Sarajevu, 14. IX. 1922., izdaje isto dopuštenje za Bosnu i Hercegovinu. Time su stvoreni preduvjeti za organizacijski ustroj rada Hrvatskog kulturnog društva «Napredak», kako se od lipnja 1922. Društvo počinje nazivati, na podru-

¹⁵ *Napredak*(k.), 1914., za god. 1915., 349. - 358.

¹⁶ Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Fond akvizicija, br. 14/1963. Tajnička knjiga – Zapisnici od 27. I. 1921. do 12. VI. 1927. (1929.) odborskih sjednica, glavnih skupština itd. HKD «Napredak» u Zagrebu (dalje: FA, br. 14/ 1963., TK- Zapisnik.). Citat je uzet iz zabilješke Pere Bakovića i Zvonimira Petrovića: «Akcija u 1920. godini za Napredak u Zagrebu».

¹⁷ *Napredak* (k.), 1915., za god. 1916., 274, 277. - 279. Također vidi: «30. travnja /1918./», «Napretkov» tiskani prigodni materijal u povodu Zrinsko-frankopanskog spomendana u kojem se poziva na sabiranje priloga za siročad iz Bosne i Hercegovine, Istre i Dalmacije.

čju Hrvatske, Slavonije i Međimurja, iako je sam rad u raznim oblicima u nizu mjesta započeo već početkom 1920.¹⁸

SUN-u je posebno stalo da što prije u Zagrebu i u nekoliko većih gospodarstvenih, vjerskih i kulturnih središta u Hrvatskoj i Slavoniji osnuje svoje organizacije i da preko njih promiče svrhu društva i kontinuirano djeluje na cijelom području nekadašnje banske Hrvatske.

Rad na ustroju podružnice u Zagrebu, koja će postati glavna «Napretkova» podružnica za područje banske Hrvatske, započeo je potkraj 1920., a predvodili su ga Zvonko Petrović i dr. Julijan Jelenović. To je rezultiralo osnivanjem Akademске podružnice «Napretka» u Zagrebu (27. I. 1921.). Podružnicu je Središnja uprava, čekajući odobrenje rada od vlasti, priznala kao «akcioni odbor - za osnutak građanske podružnice».¹⁹ Bila je to prva «Napretkova» podružnica na području banske Hrvatske. Do 13. V. 1921. u tu se «Napretkovu» podružnicu upisalo 146 članova. Broj je članova postupno rastao tako da ih je krajem 1921. bilo 212, a u lipnju 1922. već 271. S povećanjem članstva porastao je i prihod Podružnice upućen Središnjoj upravi u Sarajevo - od 10.772 iz 1921. i na 97.971 krunu za 1922.²⁰ Podružnica se u prvo vrijeme bavila problemima svog smještaja, informiranja građanstva Zagreba o programu «Napretka» (sastancima, predavanjima i promidžbenim materijalom), suradnjom s ostalim hrvatskim društvima, prikupljanjem članova, organiziranjem zabava te koordinacijom rada s «Napretkovom» Središnjom upravom u Sarajevu. Članovi Podružnice nastojali su slanjem sabirnih araka i pisanih informacija o «Napretku» uglednijim ljudima izvan Zagreba poraditi na stvaranju uvjeta za osnivanje podružnica diljem banske Hrvatske.²¹ Na izvanrednoj glavnoj skupštini 26. III. 1922. Upravni odbor je pretvoren u Privremeni radni odbor građanske podružnice do njezina osnutka. Na sjednici odbora Podružnice od 14. lipnja 1922., u napatku delegatima izabranima za odlazak u Sarajevo, tražilo se da najodlučnije zastupaju «stanovište, da zagrebačka podružnica dobije višu kompetenciju od ostalih jer je to u interesu samog 'Napretka' i njegovog, što bržeg razvijanja u Hrvatskoj».²² O prijedlogu promjene pravila «Napretka», čime bi se «nekojim podružnicama u Hrvatskoj i Slavoniji» dao karakter «podcentrala», ponajprije onoj u Zagrebu i eventualno onoj u Osijeku, bilo je riječi na redovnoj godišnjoj glavnoj «Napretkovoju» skupštini 29. VI. 1922. u Sarajevu. Prema tome prijedlogu «glavne podružnice» bi preuzele «dužnost provođenja i nadziranja organizacije» i na taj način bile autonomne, «a da pri svemu tome društvena organizacija bude jedinstvena».²³ Teškoće koje su

¹⁸ *Napredak* (g.), 2/1922., br. 1-2, 15; *Napredak* (g.), 2/1922., br. 5. - 7, 99.

¹⁹ HDA, FA, br. 14/1963. TK - HKD «Napredak» Zagreb, Zapisnik izvanredne glavne skupštine od 13. V. 1921. i Zapisnik s glavne godišnje skupštine 26. lipnja 1921.

²⁰ *Napredak* (k.), 1921., za god. 1922., 169; *Napredak* (k.), 1922., za god. 1923., LXXII.

²¹ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik izvanredne glavne skupštine od 26. III. 1922. (tajnički izvještaj).

²² HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik izvanredne odborske sjednice «Napretkove podružnice» od 14. VI. 1922.

²³ *Napredak* (g.), 2/1922., br. 5-7., 99.

se pojavile u radu zagrebačke podružnice u drugoj polovici 1922. uzrokovane i raspuštanjem organizacija «Hrvatskog sokola» i «Hrvatske žene», na koje se ona posebno oslanjala, pomaknule su pripreme za osnivanje Građanske podružnice «Napretka» u Zagrebu te smanjile kontakte s članstvom i simpatizerima izvan Zagreba. Konstituirajuća skupština održana je 4. XII. 1922. u zagrebačkoj gradskoj vijećnici. U ime SUN-a bio je nazočan Ante Odić.²⁴ Izabrani Upravni odbor obvezao se preko svoga predsjednika Lacka Križa «da će sve svoje sile posvetiti provođenju 'Napretka' u Banskoj Hrvatskoj», a preko potpredsjednice Marije Kumičić da će se poraditi «na 'Napretkovoj' organizaciji i u Međimurju», gdje je u Čakovcu već postojala «Napretkova» podružnica koja nažalost nije zaživjela.²⁵ Odbor «Napretkove» građanske podružnice na prvoj sjednici održanoj 13. XII. 1922. proveo je svoje konstituiranje i odmah započeo s raspacavanjem «Napretkovih» božićnica i kalendara među Zagrepčanima, ali i u okolnim mjestima.²⁶ SUN je poslao Podružnici pisane prijedloge «za rad oko procvata Napretka u Banskoj Hrvatskoj», što je razmatrano na drugoj odborskoj sjednici (26. I. 1923.). Prijedlozi su bili usvojeni, ali uz konstataciju da njihovo ostvarenje neće biti moguće dok Podružnica ne dobije svoje prostorije.²⁷ Tada je izabran Milutin Mayer za društvenog direktora, kako bi Podružnica uspješnije radila. U radu će Zagrebačke podružnice tijekom godine sve više dolaziti do zastoja, poglavito zato što se velika većina članova nije aktivno uključila u njezin rad.

Istodobno započinje osnivanje «Napretkovih» podružnica i u dugim mjestima banske Hrvatske, uglavnom inicijativom pojedinaca te pojedinih članova «Napretkove» Središnje uprave i «napretkovaca» iz drugih mjesta Bosne i Hercegovine. Tijekom 1920. i 1921. započelo je skupljanje priloga za «Napredak», osim u Zagrebu i u drugim mjestima u Hrvatskoj.²⁸ Tada se započelo s osnivanjem «Napretkovih» podružnica, ali se većina njih, ne dobivši odobrenje vlasti za rad, gasi. Tako se prema dokumentima iz 1920., odmah nakon zagrebačke, navodi privremena «Napretkova» podružnica u Brodu na Savi, odnosno Slavanskom Brodu, a zatim i privremene podružnice u Gospiću, Čakovcu, Glini i Topuskom, koje se ubrzo gase. «Napredak» je kasnije obnovio rad jedino u Brodu n/S. i Gospiću.²⁹

²⁴ Povijesni arhiv u Zagrebu, Fond akvizicija, dr. Milan Dečak. Poziv dr. Jelašića dr. Milanu Dečaku na konstituirajuću skupštinu «Napretka» u Zagrebu 4. XII. 1922.

²⁵ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik konstituirajuće skupštine Građanske podružnice «Napretka» u Zagrebu od 4. XII. 1922.

²⁶ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik prve i konstituirajuće sjednice Građanske podružnice «Napredak» od 13. XII. 1922.

²⁷ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik druge odborske sjednice od 26. I. 1923.

²⁸ Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Fond: HKD «Napredak» – Sarajevo (dalje ABiH, Fond «Napredak»), kut. 2. - 4.

²⁹ ABiH, Fond «Napredak», kut. 4, dok. br. 1429/1920. (Brod n/S.) i kut. 5, dok. br. 1799 (Gospić) i 1801 (Čakovec)/1920. - 1921. i kut. 9, dok. br. 666 (Glina) i 758 (Topusko)/1921.

Početak 1922. započinje osnivanje stalnih «Napretkovih» podružnica u Hrvatskoj i Slavoniji. Tako je 22. I. 1922. osnovana «Napretkova» podružnica u Varaždinu. Uz nju je postojala i «Napretkova» omladinska organizacija u Varaždinskoj gimnaziji.³⁰

U Osijeku je, nakon što je SUN imenovano povjerenika, i osnivanja privremenog odbora, uz niz teškoća i napada režimskih ljudi i glasila, uz poziv vlastima «da ne dozvole organizaciju 'Napretka'», osnovana 2. II. 1922. stalna «Napretkova» podružnica, kojoj je bila namijenjena uloga «podcentrale 'Napretka' za cijelu Slavoniju». U svom radu Podružnica je naišla na snažnu potporu đakovačkog biskupa Antuna Akšamovića. Rukovodstvo Podružnice držalo je potrebnim podizanje «Napretkova» konvikta u Osijeku čime bi se stvorili uvjeti za okupljanje bunjevačkih Hrvata oko Društva. «Napretkova» je podružnica u Osijeku potkraj 1922 imala 261 člana te ostvarila prihod od 18.128 kruna. Uz nju je djelovala i snažna «Napretkova» omladinska organizacija u Osječkoj gimnaziji, Trgovačkoj akademiji i Višoj djevojačkoj školi.³¹ «Napretkova» podružnica u Osijeku, uz sve teškoće, uključujući i privremenu zabranu, nastavila je uspješno raditi sve do kraja rata, ali nije uspjela prerasti u Glavnu «Napretkovu» podružnicu za Slavoniju.

«Napretkova» podružnica u Đakovu osnovana je potkraj 1922. godine.³² No, zbog pritiska vlasti i drugih teškoća njezin rad se gasi potkraj 1925.³³

U Brodu na Savi je u Realnoj gimnaziji od 1921. djelovala «Napretkova» omladinska organizacija pod vodstvom povjerenika prof. dr. Matije Lopca.³⁴ U proljeće 1922. osnovan je Privremeni odbor «Napretkove» podružnice, koji je 8. XII. 1922. prerastao u stalni odbor. Ta je «Napretkova» podružnica nastojala uz pomoć Središnje uprave, sredinom 1923., osnovati u brodskom samostanu otaca franjevac «Napretkov» srednjoškolski konvikt za 30 djece.³⁵ No, njezin je daljnji rad tekao s dosta teškoća i uz pritisak vlasti. Tako se najprije gasi «Napretkova» omladinska organizacija u Realnoj gimnaziji u Brodu pod pritiskom vlasti, a prof. Lopac je 1925. premješten u drugi grad. Pritisak se pojačava uoči i tijekom diktature kralja Aleksandra, tako da nakratko rad «Napretkove» podružnice u Brodu n/S. prestaje. Rad se kasnije nastojao obnoviti preko Povjereništva (1931.), a potom Podružnice (1935.), što je i uspjelo.

³⁰ *Napredak* (g.), 2/1922., br. 1-2, 16; *Napredak* (g.), 1922., br. 5. - 7., 97, 128. - 129.

³¹ *Napredak* (g.), 2/1922., br. 37. - 28; *Napredak* (g.), 2/1922., br. 5. - 7., 97. ABiH, Fond «Napredak», kut. 12, dok. br. 1673/1922. (Konstituirajuća skupština «Napretka»). Također vidi: *Napredak* (k.), 1922., za god. 1923., XLII, LXIX.

³² *Napredak* (k.), 1921., za god. 1922., LXIII.

³³ *Kalendar «Hrvatskog radiše» i «Napretka»*, Zagreb – Sarajevo, 1925., za god. 1926., 157.

³⁴ *Napredak* (g.), 2/1922., br. 1. - 2, 16. - 17.

³⁵ ABiH, Fond «Napredak», kut. 11, dok. br. 1497/1921; kut. 12, dok. br. 1899 i 1900/1921; kut. 13, dok. br. 2208 i 2212/1922; kut. 20, dok. br. 1381/1922; kut. 21, dok. br. 1976; kut. 22, dok. br. 2158 I 2175/1922/23; kut. 27, dok. br. 1194/1923; kut. 31, dok. br. 83 I 104/1924. *Napredak* (g.), 2/1922., br. 1. - 2, 16. - 17; *Napredak* (g.), 2/1922., br. 5. - 7, 99.

U Vinkovcima je potkraj 1922. osnovan Privremeni, a početkom 1923. i stalni upravni odbor «Napretkove» podružnice.³⁶ Iako je vinkovačka «Napretkova» podružnica imala teškoća u radu, tako da je nakratko 1928. spala na rang povjereništva, ona je bila jedina podružnica na području Slavonije koja je kontinuirano i uspješno djelovala od osnivanja pa do potkraj Drugoga svjetskog rata.

U Vukovaru je akcija za osnivanje «Napretkove» podružnice poduzeta 1922. i osnovana potkraj sljedeće godine. No, pritisak režima i velikosrpskih organizacija utjecao je na to da je potkraj 1925. njezin rad prestao.³⁷

Do sredine 1923. bilo je osnovano «Napretkovo» povjereništvo u Županji kojem je, pod pritiskom vlasti i režimskih organizacija, još iste godine onemogućen daljnji rad, a propao je i pokušaj njegova obnavljanja deset godina kasnije.³⁸

Istodobno je bilo pokušaja osnivanja «Napretkovih» organizacija u još nekim mjestima, kao primjerice u Bjelovaru.³⁹ Tada SUN nastoji reorganizacijom i izborom novoga upravnog odbora osnažiti rad zagrebačke «Napretkove» podružnice, koja je trebala prerasti u glavnu podružnicu, a u kojoj je došlo do zastoja u radu te se broj njezinih članova do sredine 1924. smanjio na 150.⁴⁰ Novi je odbor zaposlio jednoga plaćenog poslovođu i uspio nakon tri mjeseca gotovo utrostručiti broj članova, pojačati raznovrsnu aktivnost i povećati prihode.⁴¹ U kolovozu 1924. vlč. Anto Alaupović, predsjednik HKD «Napredak», koji je iz Sarajeva došao u Zagreb na svećenički kongres, bio je gost Podružnice na izvanrednoj sjednici Odbora. On je tom prigodom dao potrebne upute za daljnji rad Podružnice, a njezini su ga članovi informirali o svom dotadašnjem radu. Istaknuli su da će oni «kao najvažnija i glavna podružnica za Hrvatsku i Slavoniju, a ujedno kao centar svih visokih škola, morati pomagati akademičare potporama kao u vrlo važnim ili hitnim slučajevima».⁴² Do sredine lipnja 1925. broj članova Glavne podružnice HKD «Napredak» u Zagrebu popeo se na 505 članova, a prihodi su porasli na više od 86.000 dinara.⁴³ Iako je do lipnja 1926. broj članova spao na 441, ipak su se

³⁶ *Napredak* (k.), 1923., za god. 1924., XXI, XXII i XXXVI.

³⁷ Na osnovi izvješća iz Vukovara SUN je u svom izvješću iz srpnja 1922. konstatirao da je «Napretkova» podružnica u Vukovaru «u osnutku» (ABiH, Fond «Napredak», kut. 14., dok. br. 2732/1922. i *Napredak* (g.), 2/1922., br. 5. - 7, 98).

³⁸ ABiH, Fond «Napredak», kut. 94, dok. br. 2513/1923.

³⁹ ABiH, Fond «Napredak», kut. 13, dok. br. 2211/1922.

⁴⁰ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik odborske sjednice od 3. XII. 1923. i Zapisnik redovite godišnje glavne skupštine od 13. VI. 1924.

⁴¹ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik druge i treće odborske sjednice od 24. i 30. VI. 1924.

⁴² HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik izvanredne odborske sjednice od 12. VIII. 1924. (pogreškom na originalu napisana godina 1925.).

⁴³ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik redovite skupštine Glavne podružnice HKD «Napredak» u Zagrebu dne 13. VI. 1925. i Zapisnik odborskih sjednica od

prihodi od «Napretkove» zabave, prikupljenih priloga, prodaje lutrije, spomen značaka, brošura i kalendara povećali na 94.904,61 dinar. Zagrebačka podružnica od tada započinje preko svojih članova poticati osnivanje i rad novih «Napretkovih» podružnica, kao primjerice one u Gospiću.⁴⁴ Na glavnoj skupštini «Napretka» održanoj u Sarajevu od 4. do 7. VII. 1926. prihvaćena je većina prijedloga predstavnika zagrebačke «Napretkove» podružnice, među kojima i onaj o izradi «historijata i ideologije» «Napretka».⁴⁵ Važno je napomenuti da su rad «Napretkovih» organizacija zabranjivale državne vlasti pod različitim izgovorima. Tako su na području Hrvatske i Slavonije prestale djelovati podružnice u Vukovaru i Đakovu i povjereništvo u Županji. Nastavile su s djelovanjem one u Zagrebu, Osijeku, Varaždinu, Brodu n/S. i Vinkovcima. Ipak rad «Napretkovih» podružnica te osnivanje novih na području bivše banske Hrvatske nije se moglo zaustaviti. Tako je u srpnju 1926. osnovana u Gospiću, a u ožujku 1927. i u Klanjcu «Napretkova» podružnica.⁴⁶ Do 1930. uslijedilo je osnivanje «Napretkove» podružnice u Ludbregu, Senju, Perušiću, Donjem Kosinju, Tuhelju i Zagrebu (ženska) te povjereništva u Dubravicama, Oroslavlju, Kraljevcu na Sutli, Sušaku, Pregradi i Velikom Trgovištu. Sve su one zajedno imale nešto više od 1500 članova.⁴⁷

Veza sa Sarajevom pojačana je preko pojedinih članova koji su bili izabrani u Središnju upravu «Napretka» kao njezini vanjski članovi ili zamjenici. Ta će se praksa nastaviti sve do raspuštanja «Napretka» (1950).⁴⁸

Vjerojatno je na osnivanje i rad »Napretkovih« organizacija na području banske Hrvatske utjecalo i djelovanje više od 250 organizacija «Hrvatskog radiše».⁴⁹

8. II., 12. III., 9. i 15. VI. 1926. (Tajnički i blagajnički godišnji izvještaj od 15. VI. 1926.). Prema podacima upućenim SUN-u zagrebačka podružnica «Napretka» ostvarila je prihod od 86.858,25 dinara, rashod od 20.987,05 dinara i čistu dobit od 60.871,20 dinara. (*Kalendar «Hrvatskog radiše» i «Napretka»*, 1925., za god. 1926., 169.). Na godišnjoj skupštini «Napretka» u Sarajevu poč. srpnja 1925. «riješeno je konačno pitanje naslova i djelokruga Zagrebačke podružnice» tako «da će se ona u buduće zvati 'Glavnom podružnicom', ali prava i dužnosti njene iste su kao i običnih podružnica s tom iznimkom, da umjesto srednjoškolcima može do visine redovite ubrane članarine dijeliti potpore visokoškolcima, dok su prijedlozi Zagrebačke podružnice, ukoliko su išli za proširenjem prava Zgb. podružnice preko te granice po Gl. skupštini odbijeni su».

⁴⁴ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik odborske sjednice od 15. VI. 1926. (Blagajnički godišnji izvještaj od 15. VI. 1926., Proračun, Delegati, Iskaz jednokratnih potpora / poimenični s naznačenim iznosima/); *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., XIV i XVII.

⁴⁵ *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., XIV i XVII.

⁴⁶ *Napredak* (g.), 1928., 83; *Napredak* (g.), 1930., 59; *Napredak* (k.), 1927., za god. 1928., XXII, XXXVII i XXXVIII.

⁴⁷ *Napredak* (k.), 1926., za god. 1927., XLIII, XLIV, XLX, LIV i LVII; *Napredak* (k.), 1927., za god. 1928., XXII, XXIII, XXXV, XXXIX, XLI; *Napredak* (k.), 1928., za god. 1929., XXXII, XL, XLII; *Napredak* (k.), 1929., za god. 1930., XXXVII, XLV i XLVII.

⁴⁸ Hrvoje ŠAPINA, *Stogodišnjica Napretka*, Sarajevo 2002., 214. - 227.

⁴⁹ *Kalendar «Hrvatskog radiše» i «Napretka»*, 1925., za god. 1926., 140. - 156.

Rad Glavne podružnice HKD «Napredak» u Zagrebu bio je i u društvenoj god. 1926./1927. uspješan. Broj članova povećan je na 507, a raznim su aktivnostima povećani prihodi na 161.991,67 dinara. Istodobno su rasli i rashodi, posebice potpore za 82 akademičara (27.100. din.) i srednjoškolce (2.000. din.). No, članovi Podružnice, polazeći od činjenice «da je Zagreb središte svih Hrvata, glavni njihov grad i centar svega kulturnog rada u hrvatskom narodu», nisu bili zadovoljni ni brojem članova, ni приходima, ni aktivnostima. Zato se povećanje broja članova «Napretkove» podružnice, a time i stalnih izvora prihoda nametnulo kao prioritetna zadaća. Kao druga «Napretkova» hitna zadaća u Zagrebu «jest i ta, da gleda osnovati čim više podružnica u provinciji, naročito najprije u okolici Zagreba», gdje posebno mogu pomoći «sadašnji i bivši članovi Napretkovi, koji su svršili škole i otišli u provinciju, [te su] u prvom redu pozvani na to, da propagiraju po svojim mjestima Napretkove ideje».⁵⁰

Podružnicu su posjetili preč. Anto Alaupović (u listopadu 1926.), a potom i Mijo Poljak direktor «Napretka» iz Sarajeva, na čiji je poticaj u Zagrebu prikupljeno od 400 do 500 knjiga za «Napretkovu» knjižnicu u Sarajevu te Josip Premužić, kojem «je Središnja uprava povjerila organizaciju Napretkove štedne zadruge u Zagrebu», što je on ubrzo i proveo. Tada je na mjesto predsjednika Podružnice bio izabran dr. Petar Ramljak, a za prvog podpredsjednika ing. Stjepan Crneković.⁵¹ U ožujku 1927. izaslanici Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu sudjelovali su na skupštini «Napretkove» podružnice u Gospiću i na osnivanju «Napretkove» podružnice u Klanjcu. Tada je pokrenuta i ideja o podignuću «Napretkova» doma u Zagrebu koja je naišla na potporu i suglasnost SUN-a te je u taj fond priključljeno 28.440. din.⁵²

Pri iskazu članova upravnih odbora «Napretkovih» podružnica i povjereništava u «Napretkovu» kalendaru za 1928. zagrebačka je podružnica, uz mostarsku, iskazana, kao *glavna podružnica*.⁵³

U lipnju 1928. zaključeno je da se pristupi podizanju «Napretkova doma». Za novog je predsjednika zagrebačke Glavne podružnice izabran dr. Aurel Sertić. Istodobno je zagrebačka «Napretkova» Glavna podružnica osnovala 26. III. 1928. *Gospojinsku podružnicu HKD Napredak* u Zagrebu koja je sku-

⁵⁰ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Tajnički izvještaj za redovitu glavnu godišnju skupštinu Glavne podružnice HKD «Napredak» u Zagrebu, održane dne 2. VI. 1927. Izvještaj blagajnika od 31. svibnja 1927. i Iskaz jednokratnih potpora podijeljenih po Glavnoj podružnici «Napretka» u Zagrebu tijekom poslovne god. 1926./27. (s poimeničnim iskazom osoba i iznosom potpore).

⁵¹ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik II., III, VIII. I XIII. odborske sjednice od 7. i 29. VIII., 20. X. i 26. XI. 1926.; Zapisnik izvanredne glavne skupštine glavne podružnice HKD «Napredak» u Zagrebu od 19. XI. 1926.

⁵² HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik XXV. i XXVI. odborske sjednice od 24. III. i 1. IV. 1927. i Godišnji izvještaj o radu Glavne podružnice HKD «Napredak» u Zagrebu za poslovnu god. 1926./27. prihvaćen na redovitoj glavnoj godišnjoj skupštini Glavne podružnice «Napretka» 2. VI. 1927.

⁵³ *Napredak* (k.), 1927., za god. 1928., XVI, XVII, XXII. - XXXII, XXXIV, XXXVII. - XXXIX, XLI i LIV.

pila 120 članica. Bila je to i ostala jedina gospojinska (ženska) «Napretkova» organizacija na području «Hrvatske, Slavonije i Međimurja».⁵⁴ Tako je broj «Napretkovih» organizacija u Hrvatskoj i Slavoniji porastao na 10 podružnica i 4 povjereništva, a broj članova na 1608. Tada je od SUN-a, sukladno prihvaćenim izmijenjenim pravilima, u kojima je definirana glavna podružnica, odobren «zaključak podružnica Gospić, Varaždin, Samobor i Klanjec, u kome pristaju na osnutak glavne podružnice u Zagrebu, pod čiju bi nadležnost od sada te podružnice pripadale», čime je i stvarno, sukladno društvenim pravilima, preustrojena Glavna podružnica HKD «Napredak» u Zagrebu.⁵⁵ Ona je nastojala što uspješnije djelovati i u sljedećem razdoblju pomažući većinom preko nekadašnjih svojih članova osnivanje i rad novih «Napretkovih» organizacija na području Hrvatske i Slavonije i preuzimajući nadležnost nad nekim od njih. Tako su društvene god. 1928. - 1929. osnovane nove «Napretkove» podružnice u Ludbregu i Senju te povjereništva u Orosavlju, Pregradi i Velikom Trgovištu, a pokušavale su se obnoviti nekadašnje i osnovati nove «Napretkove» organizacije.⁵⁶

Glavna podružnica HKD «Napredak» u Zagrebu nastojala je što uspješnije djelovati u društvenoj god. 1928./1929., ponajprije na povećanju broja članova, distribuiranju «Napretkovih» izdanja, organiziranju «Napretkovih» spomendana, zabava i priredbi, povećanju prihoda, dijeljenju potpora učenicima i visokoškolicima i pomoći u osnivanju svojih novih organizacija. No, zbog nove političke situacije nastale nakon ubojstva zastupnika Hrvatske seljačke stranke u beogradskoj Narodnoj skupštini u lipnju 1928. i uskoro zavedene diktature kralja Aleksandra 6. I. 1929., za zagrebačku Glavnu podružnicu HKD «Napredak» kao i ostale «Napretkove» podružnice na području Hrvatske i Slavonije nastaju teškoće u radu.

Najznačajnija akcija Gospojinske podružnice zagrebačkog «Napretka» bila je osnivanje «Doma studentica» u Zagrebu. Dom je otvoren 3. XII. 1928. i u njemu je bilo mjesta za 12 sveučilištarki.

Glavna podružnica HKD «Napredak» u Zagrebu preuzima nadležnost nad nekoliko «Napretkovih» podružnica, koje su se s time suglasile te u predstojećem razdoblju postaje, bez obzira na sve teškoće, jedna od glavnih inicijatora osnivanja i rada novih «Napretkovih» podružnica i povjereništava na području tadašnje Savske banovine, ali i šire.⁵⁷

Režim kraljeve diktature neposredno je utjecao na rad gotovo svih «Napretkovih» organizacija. Počelo je s pojačanim nadzorom i različitim pritiscima vlasti na pojedine istaknutije članove «Napretkovih» organizacija, ali i

⁵⁴ HDA, FA, br. 14/1963. TK, «Napredak» Zagreb, Zapisnik Gospojinske podružnice HKD «Napredak» Zagreb (od 26. III. 1928. do 6. VI. 1930.); Zapisnik konstituirajuće skupštine od 26. III. 1928. Za predsjednicu je bila izabrana Vera Sertić.

⁵⁵ *Napredak* (k.), 1927., za god. 1928., XVII; *Napredak* (k.), 1928., za god. 1929., XV.

⁵⁶ *Napredak* (k.), 1929., za god. 1930., XXII, XXXVI. - XXXVIII; ABiH, Fond «Napredak», kut. 52, dok. br. 2518/1928. (Ogulin), kut., kut. 55, dok. br. 1928/1928 (Senj), kut. 58, dok. br. 2822/1928. (Gračac) i 2962/1928 (Vukovar). i kut. 60, dok. br. 3403 (Darugar) i 3780/1929. (Požega).

⁵⁷ *Napredak* (k.), 1929., za god. 1930., III. - XXXVIII.

s napadima na njih pripadnika nacionalističkih i režimskih organizacija. Tada je u pitanje došlo postojanje «Napretka», što potvrđuje i podatak da je tijekom deset mjeseci 1929. vlast raspustila 50 «Napretkovih» organizacija od ukupno 146. Vještīm potezima SUN-a i uz pomoć dr. Ivana Šarića, vrhbosanskog nadbiskupa, «Napredak» je spašen. Upornošću «Napretkovih» članova većina raspuštenih organizacija bila je obnovljena, a bile su osnivane i mnoge nove.⁵⁸ Kako je tada bio zabranjen rad mnogim hrvatskim društvima, dio članova tih društava našao je utočište u «Napretku» kao gotovo jednom društvu koje je u svom imenu sačuvalo naziv «hrvatsko».

Teško stanje u kome se našlo Društvo pod kraljevom diktaturom (uhićenja, zatvorske kazne, otpuštanje s posla...) bilo je znak SUN-u da intervenira. Na godišnjoj skupštini «Napretka» održanoj u Sarajevu u srpnju 1930., zbog unutarnjih slabosti, razriješeni su dotadašnji upravni i nadzorni odbor Glavne podružnice HKD «Napredak» u Zagrebu te postavljena trojica povjerenika do izbora nove uprave. Također je raspuštena i Gospojinska podružnica u Zagrebu.⁵⁹

Tijekom društvene god. 1930./1931. nastojalo se osposobiti djelovanje Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu te reorganizacijom i osnivanjem novih «Napretkovih» organizacija oživjeti njihov rad na području Savske banovine. Policija koja je budno pratila kretanja u vodstvu zagrebačke Glavne «Napretkove» podružnice onemogućila je ujesen 1930. održavanje njezine izvanredne skupštine kako ne bi u novu upravu bile izabrane osobe «koje bi htjele dati društvu političko obilježje bilo u kome pravcu», već «samo ona lica koja su voljna raditi za kulturne ciljeve toga društva». Nova je uprava izabrana 7. II. 1931. Za predsjednika Upravnog odbora izabran je dr. Josip Horvat.⁶⁰ U tom je razdoblju Glavna podružnica usmjerila težište svoga rada na povećanje broja članova, popularizaciju «Napretka» među građanima, povećanje prihoda i sukladno tome povećanje potpore studentima koji su studirali u Zagrebu. Također su pomagali i nadzirali rad postojećih i osnivanje novih «Napretkovih» organizacija. Rezultat nije izostao. Nova uprava je pozvala «sve hrvatske rodoljube i cjelokupno građanstvo grada Zagreba» da podupru «Napredak» u njegovoj kulturnoj misiji i «da se začlane u našu podružnicu».⁶¹ Do 31. V. 1931. povećao se broj njezinih članova na 766. Taj će se broj naglo povećavati sljedeće godine, istodobno se povećavaju i prihodi u toj društvenoj god. na 185.093.04 din. Skupština «Napretka» održana u srpnju 1931. naglasila

⁵⁸ «Sa izvanredne Glavne godišnje skupštine 'Napretka' održane 30. III. 1930. u Sarajevu», *Napredak* (g.), 5/1930., br. 4., 47. - 51.

⁵⁹ «Iz zapisnika XXVI. glavne godišnje skupštine Središnje Uprave 'Napretka', održane dne 6., 7. i 8. srpnja 1930. u Sarajevu», *Napredak* (g.), 5/1930., br. 8., 117.

⁶⁰ HDA, Fond: Savska banovina, upravni odjel (dalje: SB UO), pov. II., D.Z., br. 575./19-31. Izvješće Uprave policije u Zagrebu upućeno 23. I. 1931. Banskoj upravi Savske banovine o djelovanju Glavne podružnice HKD Napredak u Zagrebu; *Novi odbor Glavne podružnice u Zagrebu, Napredak* (g.), 6/1931., br. 5. - 6, 85.

⁶¹ *Velika Napretkova zabava u Zagrebu i Zrinsko-frankopanska komemoracija u Zagrebu, Napredak* (g.), 6/1931., br. 5. - 6, 85. - 86.; *Rad Glavne podružnice u Zagrebu, Napredak* (g.), 1931., br. 8, 119. - 120.

je da velike nade polaže u «našu organizaciju u Zagrebu, jer o njoj mnogo ovisi rad ostalih podružnica u Hrvatskoj i Slavoniji». U navedenom su razdoblju i druge podružnice u Savskoj banovini odnosno području Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu imale teškoća u radu. Mnoge od njih, zbog različitih zapreka vlasti, nisu uspjele održati proslave ni skupštine pa ni izabrati odbore i nastaviti s radom. Društvene god. 1930./1931., uz Gospojinsku podružnicu «Napretka» u Zagrebu gase se «Napretkove» podružnice u Donjem Kosinju, Klanjecu i u Brodu n/S. te povjereništva u Čabru, Đakovu, Kraljevcu na Sutli, Oroslavlju i Velikom Trgovištu. Ipak, tada je osnovana «Napretkova» podružnica u Pregradi te povjereništvo u Brodu n/S., a poduzeta je aktivnost na obnavljanju starih i osnivanju novih «Napretkovih» organizacija na tome području.⁶² Uspješna aktivnost Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu i ostalih «Napretkovih» organizacija na području Savske banovine nastavljena je i društvene god. 1931./1932. bez obzira na pritiske vlasti. Naime, u tom je razdoblju policija uhitila 52 člana Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu, ali je ipak broj njezinih članova, prema evidenciji, porastao na više od tisuću i devesto, iako se mnogi od njih tada nisu nalazili u Zagrebu, jer su ih vlasti premjestile u druga mjesta ili su nakon uhićenja i sudske osude bili izgnani u mjesta rođenja.

Glavna podružnica «Napretka» u Zagrebu sudjeluje neposredno ili preko postojećih podružnica i članova i u osnivanju novih «Napretkovih» organizacija na području Hrvatske i Slavonije. Potkraj 1931. osnovane su «Napretkove» podružnice u Otočcu (20. IX.) i Krapini (19. XII.), a u prvoj polovini 1932. i podružnice u Ogulinu (18. I.), Senju, Virovitici (10. IV.), Bjelovaru (1. VI.) i Karlovcu te «Napretkovo» povjereništvo u Siraču, kraj Daruvara i Osijeku (donji grad). Tome treba pridodati «Napretkovo» povjereništvo u Brodu n/S.⁶³ Istodobno se radilo na obnavljanju i osnivanju «Napretkovih» podružnica u Crikvenici, Đurđevcu, Koprivnici, Križevcima, Kustošiji (kraj Zagreba), Novoj Gradiški, Petrinji, Radoboju, (kraj Krapine), Sisku, Slatini, Sušaku, Varaždinskim Toplicama i Vukovaru.⁶⁴

Potrebno je napomenuti i organiziranje Glavnog povjereništva «Napretkove» zadruge u Zagrebu, kao i 17 novih njezinih povjereništava na području

⁶² ABiH, Fond «Napredak», kut. 66, dok. br. 643/1930. (Vukovar-Podružnica «Napretka» – izvješće) i kut. 76., dok. br. 1376. (Glavna podružnica HKD «Napredak» iz Zagreba tu u izvješću SUN-u 2. VII. 1931. izvješćuje kako su upravo tada «poduzeli akciju oko osnivanja novih podružnica i to u sljedećim mjestima: Karlovcu, Virovitici, Novoj Gradiški i Bjelovaru»). *Napredak* (k.), 1930., za god. 1931., XL-XLII.; *Napredak* (g.), 6/1931., br. 7., 88, 107. – 108. («Pregled prihoda i rashoda društvenih organizacija u godini 1930/31. /sa stanjem s 31. V. 1931./».).

⁶³ «Krapina», *Napredak* (g.), 7/1932., br. 1, 12; «Ogulin i Samobor (reorganizacija)», *Napredak* (g.), 7/1932., br. 2, 24; «Senj, Virovitica i Karlovac», *Napredak* (g.), 7/1932., br. 6, 76; «Senj, Bjelovar, Karlovac, Virovitica, Ogulin i Sirač», *Napredak* (g.), 7/1932., br. 7, 77.

⁶⁴ ABiH, Fond «Napredak», kut. 79, dok. br. 2806/1932. (Tajničko godišnje izvješće od 4. VI. 1932. upućeno 29. lipnja SUN-u o radu Glavne podružnice HKD «Napredak» Zagreb 1931. - 1932.

Savske banovine.⁶⁵ Na skupštini SUN-a, održanoj u Mostaru od 3. do 5. VII. 1932., konstatiran je življi rad oko organiziranja «Napretkovih» podružnica «u Hrvatskoj inicijativom naše vrijedne glavne podružnice u Zagrebu» te je njezin predsjednik J. Horvat izabran za I. potpredjednika Upravnog odbora SUN-a.⁶⁶ Režim diktature takvu aktivnost Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu i osnivanje mreže «Napretkovih» organizacija na području Savske banovine nije mogao dopustiti. Za poduzimanje represivnih mjera policiji i upravnim vlastima Savske banovine poslužili su događaji od 2. IV. 1932. tijekom proslave desetogodišnjice rada zagrebačke «Napretkove» glavne podružnice. Prema policijskom izvješću u pozdravnom govoru dr. Z. Šuteja naglašeno je da je podružnica «Napretka» «preporodila nacionalni život glavnoga grada», tj. «Hrvatske metropole». Time je prema mišljenju policije «dao povoda velikim manifestacijama i protudržavnim poklicima u daljem tijeku matineje» te «jasno i glasno rekao, koji je zapravo cilj i kakva je svrha društva 'Napredak', a što nema nikakve veze s društvenim pravilima. Zato je policija 3. IV. 1932. izvršila pretres Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu te zaplijenila sve društvene knjige. Iz «Imenika članova» podružnice policija je utvrdila da za njih 228 postoji politička evidencija, od kojih je njih 96 bilo do tada uhićeno.⁶⁷ Uprava policije u Zagrebu već je 14. IV. 1932. predložila Banskoj vlasti Savske banovine u Zagrebu «da se hrvatsko kulturno društvo 'Napredak' glavna podružnica Zagreb i sve podružnice toga društva u Savskoj banovini – raspuste», jer je prema njezinoj ocjeni društvo «Napredak» «prekoračilo svoj statutarni krug» i «postupalo protiv državnog poretka».⁶⁸ Odluku o tome Banska uprava Savske banovine tražila je od Ministarstva unutarnjih poslova u Beogradu no ono joj je priopćilo da to mora učiniti sama. U međuvremenu je policija spriječila održavanje skupštine Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu, koja se trebala održati u lipnju, s ciljem da se spriječi izbor u njezin odbor onih članova koji su «obilježeni kao separatisti». Održavanje skupštine odobreno je 15. IX. 1932., kada je u nazočnosti oko 200 osoba izabran novi upravni i nadzorni odbor. Za predsjednika je ponovno izabran J. Horvat.⁶⁹

Razgranata aktivnost Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu, ponajprije glede osnivanja novih podružnica diljem Hrvatske, nije ostala neprimijećena od režima. Banska uprava Savske banovine već 10. X. 1932. donosi odluku o raspuštanju Glavne podružnice HKD «Napredak» u Zagrebu. Uprava Glavne podružnice uputila je Banskoj upravi Savske banovine žalbu na tu odluku te je tako započela teška borbu za njezino poništenje. Središnja uprava je uputila 17 pisanih zamolbi na istaknute ličnosti iz političkog života, za koje se držalo da bi mogli pomoći. Pitanje daljnjeg rada zagrebačke Glavne podružnice pos-

⁶⁵ *Napredak* (g.), 7/1932., br. 7, 86.

⁶⁶ *Napredak* (g.), 7/1932., br. 1. - 8.

⁶⁷ HDA, SB UO, pov. II. br. 11775/1932. i pov. II. D.Z., br. 7452, 7646 i 8694/1932.

⁶⁸ HDA, SB, UO, II. pov. D.Z., br. 11.775/1932., kut. 1127.

⁶⁹ HDA, SB UO, II. pov. D.Z. br. 7452/1932. Izvješće Uprave policije u Zagrebu Banskoj upravi Savske banovine od 16. IX. 1932. o glavnoj godišnjoj skupštini HKD «Napredak» u Zagrebu održanoj 15. IX. 1932.

tavljeno je i u jugoslavenskoj skupštini. Pritisak je izveden i na bana dr. I. Perovića. Taj svekoliki trud urodio je plodom tako da je odlukom Banske uprave Savske banovine od 20. X. 1933. rad Glavnoj podružnici HKD «Napredak» u Zagrebu dopušten, a time i «Napretkovim» organizacijama pod njezinim nadležstvom.⁷⁰ Rad je mogao opet započeti 1934., ali se intenzivirao tek 1935. Nakon dopuštenja rada Glavnoj podružnici «Napretka» u Zagrebu započinje postupno rad na obnovi raspuštenih i osnivanju novih «Napretkovih» organizacija. Krajem 1933. obnovljena je «Napretkova» podružnica u Osijeku (29. X.), a osnovane su nove «Napretkove» podružnice u Daruvaru (8. IX.), Novoj Gradišci (29. XI.) i Sunji (26. XII.) te povjereništva u Hrvatskoj Kostajnici i Rudama (kraj Samobora).⁷¹ Do sredine 1934. uspjelo se u zagrebačku podružnicu upisati čak 1.048 članova te raznim aktivnostima ostvariti ukupan prihod od 107.299,38. din. Prema pregledu prihoda i rashoda u društvenoj god. 1933./1934. na skupštini SUN-a u Sarajevu, poč. srpnja 1934., na području Savske banovine u još petnaest podružnica i tri povjereništva bilo je ukupno 1.273 «Napretkova» članova ili ukupno njih 2.919, a i prihodi su porasli na oko 200.000 din.⁷²

U društvenoj god. 1934./1935. pojačava se raznovrsna djelatnost «Napretkovih» organizacija na području Hrvatske i Slavonije, posebice Glavne podružnice «Napredak» u Zagrebu koja je povećala broj svojih članova na 1.243 te uz uspješne tradicionalne «Napretkove» aktivnosti povećala i prihod na 115.801,68 din. Tada su novoosnovane «Napretkove» podružnice u Petrinji (19. I. 1935.) i Lovincu (25. III. 1935.) te povjereništvo u Slavanskom Brodu, dok su prestali s radom podružnica u Virovitici (raspuštena) i povjereništvo/podružnica u Siraču (kraj Daruvara). Istodobno je povećan broj članova u ostalih 18 «Napretkovih» organizacija na području Savske banovine, kao i njihovi prihodi.⁷³

Glavna podružnica «Napretka» u Zagrebu u društvenoj je god. 1935./1936. nastavila uspješno djelovati kako u Zagrebu tako i na području Hrvatske i Slavonije. U tome je razdoblju povećala broj svojih članova na 1.310 i prihode na 189.885,29 din. Pomagala je u obnovi i osnivanju novih «Napretkovih» organizacija.⁷⁴ Dne 7. rujna 1935. kao ona «Napretkova» organizacija koja

⁷⁰ HDA, SB UO II. pov. D.Z. br.649/1935., kut. 356.

⁷¹ Napredak (g.), 8/1933., br. 11. - 12, 157; Napredak (g.), 9/1934, br. 1, 12. - 13.

⁷² Napredak (g.), 9/1934., br. 3-4, 49, 77; Napredak (g.), 9/1934., br. 7, 93. - 94; Napredak (k.), 1934., za god. 1935., I, XI. i XVIII. - XXXIII.

⁷³ HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 2321./1935. (Raspust «Napretkove» podružnice u Virovitici 29. V. 1935.). ABiH, Fond «Napredak», kut. 99., dok. 1287/1934. (Izvešće Povjereništva «Napretka» u Siraču) i dok.1499/1934. (Izvešće Podružnice «Napretka» u Siraču) i kut. 102., dok. br. 3447/34. (Izvešće Povjereništva «Napretka» u Siraču) i kut. 103. br. 222/1935. (Izvešće Podružnice «Napretka» u Siraču). *Napredak* (g.), 10/1935., br. 2, 24; *Napredak* (g.), 10/1935., br. 5, 64. - 65; *Napredak* (g.), 10/1935., br. 7, 97. - 98.

⁷⁴ ABiH, Fond «Napredak», kut. 167., dok. br. 1734/1936. (Godišnje izvješće Glavne podružnice HKD «Napredak» u Zagrebu od 1. VI. 1935. do 31. V. 1936. /posebice izvješće tajnika od 8. VI. 1936. str. 10 gdje se govori o navedenom osnivanju novih podružnica te posredovanju kod vlasti/).

«se za organizaciju naših podružnica na području savske banovine imademo brinuti», Glavna je podružnica u Zagrebu molila bansku vlast Savske banovine da ukine svoju okružnicu kojom se osnivanju organizacija na njezinu području stavljaју zapreke i nakon što su pravila «Napretka» prihvaćena 1. I. 1935. od Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije. U zamolbi je naglašeno da je rad tih organizacija «kulturnog i prosvjetnog značenja». Banska vlast Savske banovine prihvatila je nakon mjesec dana molbu te u odgovoru Glavnoj podružnici «Napretka» i obavijesti područnim vlastima istaknula da «ne smatra za potrebno da se svako osnivanje lokalnih («Napretkovih» – Z. D.) organizacija u Savskoj banovini zasebno odobrava te će prema tome biti dovoljno da svako osnivanje novih lokalnih organizacija osnivači samo prijave nadležnoj prvostepenoj opštoj državnoj vlasti».⁷⁵ No, vlasti su i dalje u nekim mjestima činile zapreke za osnivanje i rad «Napretkovih» organizacija. Ipak, do kraja 1935. uspjele su se obnoviti i osnovati nove «Napretkove» podružnice u Slavonskoj Požegi (9. VII.), Gospiću (28. VII.), Okučanima (30. VII.), Karlovcu (1. IX.), Senju (15. IX.), Sušaku (22. IX.), Ogulinu (28. IX.) i u Krapini (21. XI.) te u Bakru (8. III. 1936.), Rudama (kraj Samobora) i Garčinu (31. V.)⁷⁶ I broj «Napretkovih» organizacija s područja Savske banovine tijekom društvene god. 1935./1936., prema izvješćima SUN-a, povećao se na 26, a porastao je i broj članova na 3.820. Nakon zagrebačke Glavne podružnice najviše su članova imale podružnice «Napretka» u Karlovcu (419) i Novoj Gradiški (230).⁷⁷ Veći broj ovih «Napretkovih» organizacija osnovao je omladinske sekcije, koje su davale učenicima jednokratne potpore te preko SUN-a stipendije učenicima i studentima. Gotovo sve te «Napretkove» organizacije sudjelovale su samostalno ili u zajednici s drugim hrvatskim društvima u proslavama, komemoracijama i drugim aktivnostima te prikupljale priloge za «Napredak». Prodavale su «Napretkove» materijale (božićne i uskrсне karte, kalendare, Pjesmaricu o M. Tomiću...). Na inicijativu «Napretkove» podružnice u Osijeku organizirana je šira uspješna akcija prikupljanja pomoći za prehranu siromašnog i gladnog pučanstva Hercegovine.

Upravni odbor zagrebačke Glavne podružnice «Napretka», na čelu sa dr. Antom Vrgočem, sveučilišnim profesorom, postavio je kao najvažniji zadatak izgradnju «Napretkova» konvikta u Zagrebu.⁷⁸ Poseban odjek za ugled i rad

⁷⁵ HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 3910./1935.

⁷⁶ HDA, SB UO, pov. II., D.Z., br. 3517., 3954., 4486., 5058./1935. (Policajska izvješća o osnivanju «Napretkovih» podružnica u Sl. Požegi, Karlovcu, Ogulinu i Krapini); Arhiv BiH, Fond «Napredak», kut. 122., dok. br. 3424/1935./1937. i kut. 128., dok. br. 1959/1938. (Izvješća Podružnice «Napretka» Daruvar). *Napreda* (g.), 10/1935., br. 8, 10, 11. i 12. i *Napredak* (g.), 11/1936., br. 2. i 4.

⁷⁷ «Pregled prihoda i rashoda društvenih podorganizacija u g. 1935. - 36.», *Napredak* (g.), 11/1936., br. 7, 89. - 90.

⁷⁸ *Napredak* (g.), 12/1937., br. 6, 73. - 74.

⁷⁹ ABiH, Fond «Napredak», kut. 112., dok. br. 2247/1936. (Zapisnik s konstituirajuće skupštine «Napretkove» podružnice u Đakovu od 2 VIII. 1936.); kut. 117., dok. br. 645/1937. (Zapisnik s osnivačke skupštine «Napretkove» podružnice u Brodu na Savi od 5 II. 1937.); HDA, Fond: Savez Napretkovih zadruga (1927. - 1950).

«Napretka» u Zagrebu, ali i na širem području Savske banovine, bilo je otvorenje u prosincu 1937. reprezentativne palače «Napretkove zadruge» na uglu Gajeve i Bogovićeve ulice, što su zabilježili svi zagrebački listovi. *Napretkova zadruga* postala je jedna od najjačih organizacija toga tipa i upješno pomagala djelovanje «Napretka». *Glavna podružnica Napretkove zadruge u Zagrebu* imala je svoje povjerenike najprije na području oko Zagreba, a zatim i u cijeloj Savskoj banovini. Nakon osnivanja *Glavnog povjereništva Napretkove zadruge u Osijeku*, ono preko svojih povjerenika okuplja većinu zadrugara s područja Slavonije. Tako su prema dostupnim izvorima, pred rat 1941., u više od stotinu mjesta i gradova bivše banske Hrvatske postojala i vrlo uspješno djelovala povjereništva Napretkove zadruge. Pomoć «Napretkove» zadruge njezinim članovima različitim oblicima osiguranja, kreditima i potporama, posebice zemljoradnicima i malim poduzetnicima i na ovome području zasigurno je bila od velike važnosti.⁷⁹

Uspješan rad Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu i «Napretkovih» organizacija na njezinu području, uz manje oscilacije, nastavlja se i sljedećih društvenih godina, sve do početka Drugoga svjetskoga rata u Hrvatskoj (1941.). Broj članova i prihodi Glavne podružnice «Napretka» bilježe uspon u društvenim godinama: 1937. - 1938.: članova: 1.356, a prihod: 212.523,70 din.; 1938. - 1939.: članova: 1.408, a prihod: 169.148,48 din.; 1939. - 1940.: članova: 1.408, a prihod: 207.668,83 din. i 1940. - 1941.: članova: 1.605, a prihod: 201.209,84 din. Na području Glavne podružnice «Napretka» u Zagrebu, tj. Savske banovine, koje od kolovoza 1939. ulazi u cjelini u sastav novoosnovane *Banovine Hrvatske*, nije se bitno mijenjao broj «Napretkovih» organizacija i članova, kao ni prihodi. Broj «Napretkovih» organizacija i ukupan broj njihovih članova, prema objavljenim pregledima «Napretkovih» organizacija na godišnjim skupštinama SUN-a, bio je sljedeći: 1937. - 1938.: 28 organizacija (26 podružnica i 2 povjereništva) s ukupno 2.657 članova; 1938. - 1939.: 31 organizacija (28 podružnica i 3 povjereništva) s ukupno 2.614 članova; 1939. - 1940.: 25 organizacija (23 podružnica i 1 povjereništvo) s ukupno 2.333 člana i 1940. - 1941.: 26 organizacija (24 podružnica i 2 povjereništva) s ukupno 2.346 članova. Uz njih, bilo je još oko desetak organizacija koje nisu uspjele podnijeti izvješća, a zbog izvanrednih prilika i teškoća, postupno su prestajale s radom.⁸⁰ U tom su razdoblju bile novoosnovane «Napretkove» podružnice u Vukovaru (2. II. 1938), Crikvenici (23. II. 1938.), Markuševcu (kraj Zagreba) i Hrvatskoj Kostajnici (31. VII. 1938.) te Punitovcima kraj Đakova (2. III. 1939.) i povjereništvo u Pleternici kraj Požege (u travnju 1940). Istodobno su zbog smanjenog broja članova podružnice Rude, Bjelovar i Lovinac pretvorene u povjereništva.⁸¹

Na skupštini «Napretka» u srpnju 1940. bilo je istaknuto da treba poraditi i na osnutku još petnaestak «Napretkovih» podružnica na području Hrvatske i Slavonije, ali u tome se nije uspjelo. Pa i pojedine postojeće «Napretkove»

⁸⁰ »Pregled prihoda i rashoda društvenih podorganizacija u g. 1937. - 38., 1938. - 39., 1939. - 40. i 1940. - 41.», *Napredak* (g.), 13/1938., 14/1939., 15/1940., br. 7.; *Napredak* (g.), 16/1941., br. 8.

⁸¹ *Napredak* (g.), 13/1938., br. 3. i 9.; 14/1939., br. 4.

organizacije, zbog ratnih okolnosti u okruženju i mobilizacijskih i drugih priprema u zemlji te sve složenije političke situacije, otežano rade, a neki i prestaju s radom. Tako su tijekom 1940. bile ukinute «Napretkove» podružnice u Hrvatskoj Kostajnici, Markuševcu, Varaždinskim Toplicama, Virovitici i povjereništva u Lovincu i Rudama. Ipak, iako je ratno stanje u Europi i njegov odjek na području Kraljevine Jugoslavije sve jače utjecalo na rad tih podružnica, ni u takvim se okolnostima nije odustajalo od namjera za osnivanjem novih «Napretkovih» organizacija i povećanjem broja njihovih članova. Početkom 1941. osnovane su «Napretkove» podružnice u Pleternici i u Sibirju.⁸² Početak rata u travnju 1941. na ovome je području dočekalo oko tridesetak «Napretkovih» organizacija s nešto više od 2.500 članova.⁸³

Istodobno je na području Primorske banovine nakon ukidanja zabrane rada 1935., a posebice nakon 1939. i osnivanja Banovine Hrvatske, intenzivirano obnavljanje starih i osnivanje novih «Napretkovih» organizacija. Samo na području Dalmacije do početka rata (1941.) bilo ih je oko tridesetak, a u osnivanju i radu nekih od njih bili su angažirani i pojedini članovi «Napretkove» Glavne podružnice iz Zagreba.

Na području današnje Republike Hrvatske početkom travnja 1941. bilo je oko 5.000 «napretkovaca» u oko šezdesetak «Napretkovih» organizacija, dok je cijeli «Napredak» tada imao oko 150 organizacija s oko 20.000 članova.

Zaključak

Od osnutka HKD «Napredak» (1902.) do uspostave Nezavisne Države Hrvatske (1941.), u kojoj je Društvo nastavilo svoj rad u ratnim uvjetima, stalno su bili prisutni različiti oblici njegova djelovanja u banskoj Hrvatskoj. Prvi donator «Napretka» bio je đakovački biskup, a kasnije i zagrebački biskup te drugi uglednici i domoljubi. Najizraženija aktivnost je bila razvijena preko više od šezdeset «Napretkovih» organizacija (podružnica i povjereništva) osnovanih na području banske Hrvatske na poticaj Središnje uprave «Napretka» iz Sarajeva, Glavne podružnice «Napretka» iz Zagreba te pojedinaca članova «Napretka». Od tih «Napretkovih» organizacija najdulje djelovanje imale su organizacije u Zagrebu, Brodu na Savi, Gospiću, Osijeku, Varaždinu i Vinkovcima. Posebno je bila važna uloga Glavne podružnice HKD «Napredak» u Zagrebu u stvaranju mreže i radu «Napretkovih» organizacija na području Hrvatske i Slavonije (banska Hrvatska). Kroz «Napretkove» organizacije prošlo je više tisuća ljudi. Oni su svojim radom, u vrlo teškim okolnostima, često izloženi represalijama režima, uspješno djelovali, organiziraju-

⁸² ABiH, Fond «Napredak», kut. 136, dok. br. 793/1940.; kut. 138., dok. br. 2718/40. (Osnivanje Podružnice u Pleternici) i kut. 140., dok. br. 89/1941. (Izješće Podružnice «Napretka» u Pleternici). kut. 140, dok. br. 476/1941. (Izješće Povjerenstva o konstituirajućoj skupštini Podružnice «Napretka» u Sibirju od 26. I. 1941. i radu.); *Napredak* (g.), 16/1941., br. 8., 78; *Napredak* (g.), 16/1941., br. 12., 146.

⁸³ Spomenimo samo tadašnje «Napretkove» organizacije u Bakru, Bjelovaru, Brodu na Savi, Đakovu, Gospiću, Karlovcu, Novoj Gradiški, Okučanima, Osijeku, Petrinji, Pleternici, Požegi, Samoboru, Senju, Sibirju, Sisku, Varaždinu, Velikoj Gorici, Vinkovcima, Vukovaru i Zagrebu.

ći cijeli spektar «Napretkovih» aktivnosti, prikupivši pritom i znatna finacijska sredstva. Tim sredstvima mogla se održavati opća «Napretkova» aktivnost, a stipendijama i potporama te drugim oblicima pomagalo se u školovanju više od 16.000 hrvatskih srednjoškolaca i visokoškolaca te naučnika, ponajprije iz siromašnih slojeva. Među njima se nalaze i naši nobelovci Ladislav Ružička i Ivo Andrić. Rezultati toga rada ostavili su duboke tragove u hrvatskom biću i to jačanjem nacionalne svijesti i svehrvatskog jedinstva.

SUMMARY

ACTIVITIES OF THE CROATIAN CULTURAL SOCIETY *NAPREDAK* IN CROATIA (1902-1941)

Using the available archival documents, newspapers and literature the article presents organization and activities of the Sarajevo based Croatian cultural society *Napredak* in Croatia from its foundation in 1902 to 1941.

Key words: Croatian cultural society *Napredak*, branches in Croatia, scholarship foundation